

TRADUCCIÓN, LINGUA E CIENCIA

TRADUCIR CIENCIA EN GALICIA APERTURA DO IV SIMPOSIO GALEGO DE TRADUCCIÓN

Xulián Maure Rivas

Presidente da Asociación de Tradutores Galegos

Resumo

Texto lido na apertura do IV Simposio Galego de Traducción (Vigo 2000). Intenta abrir un debate sobre a necesidade de promover a traducción de textos científicos ó galego. Unha comunidade lingüística non poder renunciar á creación e traducción de textos científicos sen menoscabo da súa estima e da súa presenza no ámbito internacional. Algunhas experiencias do uso do galego en comunicación e traballos científicos demostran que, a pesar das dificultades económicas e das rutinas mentais dos distintos axentes humanos, non é imposible facer ciencia en galego.

Abstract

Text read in the opening of the IV Galician Translation Symposium (Vigo 2000). A discussion is opened about the need for promoting the scientific texts translation into Galician language. A linguistic community cannot give up creating and translating scientific texts without damaging its own esteem and its position in the world. Some experiences of the use of the Galician language in communications as well as in scientific works demonstrate that it is not impossible to make science in Galician, in spite of the economic difficulties and of the mental routines of the different human agents involved.

Este *IV Simposio Galego de Traducción* intenta dar un paso adiante no proceso de normalización lingüística de Galicia. No pasado Simposio, titulado “unha fiestra á literatura universal”, entre outros resultados, puxéronse as bases para que a traducción literaria en galego botase a andar polas novas rutas das redes informáticas. Hoxe a Asociación de Tradutores Galegos dispón dunha páxina propia en internet onde ofrece gratuitamente a súa Biblioteca Virtual, <http://www.bivir.com>. Máis de setenta obras da literatura universal están a disposición dos lectores galegos e esperamos ter un ritmo de produción de cincuenta títulos por ano. Para fomentar entre os tradutores a súa participación nesta Biblioteca Virtual, ademais de satisfacer os honorarios das traduccións segundo as tarifas da ATG, está creado, en colaboración coa Fundación Plácido Castro, un premio de traducción no que participarán tódalas obras que ano tras ano incrementen o fondo desta Biblioteca Virtual, www.bivir.com.

O Simposio que hoxe encetamos ten como lema: “A traducción da ciencia ó galego”. Nestes dous días imos reflexionar sobre as posibilidades –ou utopías– de que a nosa lingua poida ter, como toda lingua de cultura, rexistros técnicos e científicos. Houbo moitos éxitos alcanzados polos literatos galegos nos vinte últimos anos, sobre todo na literatura xuvenil, –onte mesmo se publicaba a concesión do Premio Lazarillo á escritora galega Gloria Sánchez, que sobresaie máis sabendo que o ano anterior tamén correspondeu a outra escritora galega, Marilar Aleixandre. Agora cómpre un esforzo máis dos axentes culturais galegos, públicos e privados, para que a nosa lingua teña unha presenza normal na elaboración e difusión da comunicación científica.

Os distintos relatores presentarán o froito da súa reflexión e da súa conciencia e compromiso social. Non será fácil no curto espazo de dous días presentar unha panorámica completa cos principais compoñentes que integran a comunicación social dunha colectividade como Galicia, que forma parte da Península Ibérica, pertence a Unión Europea e que, para ben ou para mal, navega no barco que chamamos Occidente ou Primeiro Mundo. Pero estou seguro de que despois destes dous días todos teremos unha mellor visión do problema e un maior compromiso coa nosa comunidade lingüística.

O sintagma “traducir ciencia en Galicia” é unha parte específica do xenérico “escribir ciencia en Galicia”. Estamos tratando de textos científicos e técnicos en galego. Estes textos poden ter a súa orixe na produción científica autóctona, pero o mesmo que acontece nun grande número de linguas, incluídos o castelán e o portugués, son as traduccións a fonte máis importante deste tipo de obras. E non é aventurado afirmar que, canto máis se traduce ciencia a unha lingua, máis posibilidades hai de producir ciencia nesa mesma lingua. Os tradutores científicos son unha peza clave na promoción de novos investigadores e científicos propios da lingua que recibe a traducción. Por iso

neste Simposio trataremos de problemas comúns á produción científica e técnica e ás traducións deste tipo de textos desde outras linguas.

Pero antes de adiantar os distintos puntos de reflexión que centrarán os relatorios deste Simposio, interesa unha breve indicación sobre o mito da lingua perfecta. No discurso de Umberto Eco cando recibiu o doutoramento honoris causa na Universidade de Buenos Aires tratou sobre “Algunas consideraciones acerca de las lenguas perfectas”¹. Dous anos antes escribira *La ricerca della lingua perfetta nella cultura europea*², historia dunha utopía, a persecución dun soño imposible que se mantén ó longo dos séculos. En tódalas culturas europeas cóntase cómo se confundiron as linguas e cómo se intentou despois redimir esta perda mediante o redescubrimento ou a invención dunha lingua que fose común a toda a Humanidade. «A busca dunha lingua perfecta –remata Eco o seu discurso–, sempre oscilou entre eses dous polos (o uso máxico do hebreo e unha lingua filosófica a priori). Por esa razón resultou ser unha utopía. Tódolos que intentaron quedar lonxe deses extremos non conseguiron máis ca volver a algo similar a unha lingua natural, bastante imperfecta, pero mediante a que aínda nos entendemos dalgunha maneira».

Volvamos ó sintagma “traducir ciencia en Galicia”. O traballo destes días consistirá en atoparlle a función xusta e posible. Pode ser complemento directo dos verbos “queremos”, “podemos”, “intentamos” ou suxeito da oración copulativa “é conveniente”, “é necesario”, “é utópico”, etc. Tamén poderíamos usar este título noutras frases como “Traducir ciencia en Galicia ten valor estratéxico”. É un título aberto e haberá moitas maneiras de pechalo.

Unha das opinións máis estendidas é que a ciencia, por razóns de eficacia e de difusión internacional, ten que transmitirse en textos cada vez máis unívocos e que o futuro científico está no monolingüismo anglo-americano. quen así pensa, con frecuencia intenta mostrar o exemplo do seu propio caso: son capaces de ler textos científicos en inglés, mandan os seus artigos a axencias de estilo científico para que poidan ser publicados en revistas de recoñecido valor, pero non son capaces de entender un drama de Shakespeare.

Antonio Lafuente, investigador do CSIC e editor do traballo *Mundialización de la ciencia y la cultura nacional*³, remata o seu artigo “Conflicto de lealtades: los científicos entre la nación y la república de las letras”⁴ coas seguintes palabras.

---

¹ Eco, U. *Algunas consideraciones acerca de las lenguas perfectas*. Buenos Aires: Oficina de Publicaciones del C. B. C. Universidad de Buenos Aires, 1995.

² Esta obra forma parte da colección «A construción de Europa» dirixida por Jacques Le Goff e publicouse en 1994 simultaneamente en cinco editoriais europeas. A edición castelá apareceu na editorial Crítica de Barcelona.

³ Antonio Lafuente (edit.) *Mundialización de la ciencia y cultura nacional*. Congreso Internacional de Ciencia, Descubrimiento y Mundo Colonial. Aranjuez: Ediciones Doce Calles, 1993.

⁴ *Revista de Occidente*, oct. 1994, nº 161, páx. 122.

Cuando consideramos el proceso de *mundialización de la ciencia* en el triple sentido de expansión a todos los continentes, a todos los ámbitos del conocimiento y a todas las capas de la población, es preciso subrayar su dimensión profundamente cultural, así como su enraizamiento en un contexto local concreto. Tal conclusión vale tanto si consideramos la ciencia como una cultura, como si la vemos como una forma de acción. En términos históricos, lo que sabemos es que el desarrollo de la ciencia ha sido más fácil en una atmósfera nacionalista, capaz de presionar a los científicos en la dirección hacia la naturalización de los problemas, los planteamientos y los objetivos... En definitiva, contra lo que fue opinión generalizada entre los partidarios de la teoría de la modernización, nuestra conclusión es que la cultura local, lejos de ser un obstáculo para el desarrollo de la ciencia, es su condición de partida, la fuente de donde deben emanar los estímulos para su desarrollo y el único substrato en donde puede arraigar. La ciencia o es un componente de la cultura local o nunca parará de ser una institución social frágil de la que se puede prescindir en momentos de crisis.”

Escribir ciencia en galego non debe de ser difícil

Os países europeos con comunidades lingüísticas menores de seis millóns de falantes non todos teñen á súa disposición textos científicos na súa propia lingua. Sen ir máis lonxe, os cataláns, galegos e vascos teñen menos libros e revistas técnicos e científicos cós dinamarqueses, fineses, suecos ou islandeses nas súas respectivas linguas. A ciencia de vangarda nace no idioma que usa o equipo investigador, que hoxe en moitos casos é o anglo-americano, pero tamén o ruso, o xaponés e algún que outro máis. É fácil que algúns científicos de Pharma Mar do Grupo Zeltia do Porriño usasen máis dunha vez o galego no proceso que deu como resultado a elaboración de medicamentos antitumorais que poden ser un paso definitivo na loita contra o cancro.

A pregunta que nos temos que facer hoxe é se non será mellor para todos que se poida, na nosa lingua, non só falar nun laboratorio de alta tecnoloxía, senón difundir todo tipo de ciencia, alomenos nun primeiro nivel de divulgación. Neste ano que remata, as grandes editoras en lingua castelá dedicadas ós libros de texto traduciron ó galego máis de setenta títulos dos seus catálogos sobre matemáticas, ciencias naturais, física e química. Atenden á letra dun requisito académico tendente a que os alumnos que rematen o bacharelato teñan o mesmo dominio das dúas linguas oficiais de Galicia. Pero cumprir o espírito da Lei de normalización lingüística, que a lingua natural dos galegos teña un desenvolvemento normal, esixiría a existencia de varias coleccións de libros de divulgación técnica e científica, elaborados por cientí-

ficos galegos ou traducidos das mellores coleccións doutras linguas. A situación actual resulta unha frustración pedagóxica: todas as ciencias poden ser aprendidas na lingua propia, pero cando o alumno remata os estudos do instituto non ten un só libro en galego para seguir completando a súa formación científica.

Esperemos que os resultados deste IV Simposio Galego de Traducción e os novos responsables de política lingüística de Galicia supoñan e dean un paso adiante no compromiso con este sector estratéxico do crecemento cultural das novas xeracións galegas. O compromiso das multinacionais da edición está con outro tipo de beneficios.

Hai unha serie de preguntas que sen dúbida poderemos contestar mellor ó remate deste simposio. ¿A sociedade galega ten medios económicos suficientes para dispoñer de textos científicos na súa propia lingua? ¿Poderá pagar só os textos de divulgación ou tamén os de nivel universitario? ¿Haberá a posibilidade de que nun caso concreto a alta investigación poida facerse tamén en galego se os investigadores teñen esa lingua como materna?

No caso de que estas preguntas poidan ter unha resposta afirmativa ¿que vantaxes tería a sociedade galega se a súa lingua fose utilizada normalmente na comunicación científica? ¿Que axente público ou privado tería a maior responsabilidade neste proceso de capacitación técnica e científica da nosa lingua?

Quen presenta hoxe este simposio ve con optimismo reservado o futuro dos rexistros científicos do galego. O optimismo está baseado na historia da que presento tres fitos sintomáticos.

1.- O monolingüísmo escolástico medieval estendeuse máis alá do Renacemento. O *Discurso do método* (1637) escribiuno Descartes, como el mesmo confesa, «en francés, a lingua dos meus pais e non en latín, a lingua dos meus preceptores» e tivo cinco edicións ó longo do século XVII; pero en 1644, sete anos máis tarde tivo que facer unha edición en latín, que alcanzou no mesmo século o dobre de edicións. Hoxe pouco queda do imperio do latín.

2.- *Carta do Conde de Floridablanca, Ministro de Estado, ó abade do mosteiro de Oseira (21/10/1785)*

...en ese monasterio de Osera... han resuelto establecer con inmediación al Monasterio un Colegio o Escuela caritativa en que se alimenten continuamente, de comida y vestido quarenta o cerca de quarenta niños pobres, recibiendo los en la edad de siete a nueve años, y enseñándoles en el tiempo de tres o menos si bastare, la Doctrina Cristiana, la Lengua Castellana, y a leer y escribir, y contar, pero no la Gramatica latina, ni alguna facultad científica⁵ (páx. 211).

---

⁵Claudio González Pérez, "As escolas do Mosteiro de Oseira", *Boletín Auriense*, VIII, 1978, p. 211.

Hoxe a escolarización de tódolos nenos galegos, ademais de algo de latín e inglés van tendo información científica e non toda en castelán, algo xa en galego.

3.- En internet, no sitio <http://trasno.gpul.org> atópase un grupo de persoas que traducen ó galego programas informáticos. Nas páxinas informativas, á pregunta que eles mesmos se fan (¿Por que en galego, se xa temos o portugués, o castelán e o inglés?) responden: Habería que preguntar “¿por que non?”. Existe en Galicia un gran movemento social para a normalización da nosa lingua, e para o aumento do seu uso en tódolos ámbitos. Por suposto, a informática é un dos campos máis importantes, e levamos vendo estes últimos anos como as grandes empresas deste sector rexeitan a creación de produtos informáticos en galego.

É algo que se concreta en dous obxectivos complementarios: que os galegos dispoñan na súa lingua dunha das ferramentas máis importantes na actualidade; e que o galego se converta nun idioma común entre os informáticos, contribuíndo así a seguir desfecendo a idea de que o galego é unha lingua inferior, non acta para a cultura e a tecnoloxía.

Quen presenta hoxe este simposio ve con optimismo reservado o futuro dos rexistros científicos do galego. O optimismo está baseado nos tres fitos sintomáticos referidos: o latín, lingua universal das ciencias e das letras foi deixando sitio ós distintos idiomas naturais; o poder das minorías ilustradas vetaba ó acceso das masas ás ciencias, situación hoxe superada; actualmente a lingua galega está presente nos medios máis modernos de comunicación electrónica. As reservas están baseadas en que con frecuencia os axentes sociais –políticos ou universitarios– responsables do desenvolvemento dos rexistros científicos da nosa lingua cren, na súa cómoda instalación, que xa estamos no mellor dos mundos posibles, que para eles xa chegou o final da historia. Non cómpre moita imaxinación para pensar que en Galicia a historia aínda segue aberta e a nosa historia, polo de agora, non se pode separar da nosa lingua.